

לילך נתנאל

"במקום שבו אתה מחפש את ארץ ישראל" שלושה פרקים מתוך "המצב העברי בשלושה נסחים"

"איזה תימהון קפא בעינייה של הינדה. הבעת תימהון לא היתה חולפת מתוך עיניה גם לנוגה החיבה הישנה־הנושנה, החיבה שנעשתה לטבע שני, שבה היתה מביטה במסתרים על אריה בעלה. את האיש הזה – היו ידיים לשער – העריצה ותחשבהו – אחרי חיותה איתו יותר משלושים שנים! – למלאך האלוהים, אבל התימהון, אף על פי כן, לא היה חולף. – מה זאת? היכן הם? מה הוא עושה? כיצד הם חיים? ומה קרה להם? מה קרה?"
יוסף חיים ברנר, "מכאן ומכאן", 1911

כאשר הגיע אביו של צבי, שרו סביב שירים רכים ותאווה מלוחה באה גם היא מן הים. בארץ הגישו לו תפוחים שוטים וזיתים, אבל טעמם הזכיר לו דבר מה שאינו בשל.

נערה צעירה הגיחה פתע והביאה תה מתוק. הנערה הזו שאלה את אביו של צבי בעברית "איך המרגש", והעברית ניתרה מבין שפתיה אל השולחן וטבלה במי הזיתים הדלוחים וריקרה אל מול העיניים, ולשונו של אביו של צבי התפתלה עד כאב להגות "טוב מות. טוב מות".

כאשר גדל צבי, נמהל מבטו באיזו תחושת תימהון אשר קפאה בעיניים. מילדותו הוא זוכר בעיקר עצי ברוש קמוטים שהפיצו ריח מאובק. לאחר שהנערה הצעירה הגישה את התה המתוק לאביו, היא התיישבה בסמוך לו, וזמן מה יחד עמלו לתקן את הגיית המילים בעברית. בארוחת הערב ביום המחרת הפתיע אביו של צבי את הנערה הזו, מזג לה תה מתוק ואמר לה "זה טוב מאות". ואולי ברגע הזה כבר נרקמו בין השניים רקמות ראשונות של הילד צבי.

כחצי מאה לאחר הערב הזה, צבי הוא אדם בן חמישים שנה. על קורות העולם שמע כל חייו בעברית. לימודיו נפרשו על פני רוב שנות בגרותו, ואף על פי כן נדמה לו כי נעלמים נתיבי הזמנים.

בין כותלי האוניברסיטה, בחוג להיסטוריה של ארץ ישראל, הוא מוסיף לשמוע ולעתים אף משמיע בעצמו שיעורים שונים. ביום גשום אחד בירושלים מְעדה סטודנטית צעירה במדרגות התלולות, וצבי מיהר ואחז אחיזה חזקה במרפקה. מגע הסריג הכחול שלבשה הזכיר לו דבר מה, כאילו כבר היה ביניהם הדבר הזה. שם הסטודנטית הוא מינה, ואותה הוא יראה במערומיה בשעת צהריים

בדירתו שבעיר, ואחר יוסיף לבקשה עוד והיא תתרחצה לו.
זה שבא מן הים וזו שהגישה תה מתוק חֲבְרו יחדיו והפכו להיות הוריו של
צבי. צבי יחבור למינה ויחדיו יהפכו להיות הוריהם, ואיזה אסון יתרחש בדרך
הזו.

עת שיצעד הילד צבי על חולות יפו הזהובים ומחרוזת צדפים בידו, יביט
אל הים ופרפור גס יעבור בלבו כמו רמז. אבל כפות רגליו הנצרבות בחול החם
יניעו אותו הלאה משם לחפש אדמה לַחֲלָחָה. בינתיים הערב ירד והים ישקוט,
ובשנים שיחלפו ידהו צבעי הרגע הזה והוא יהיה לאינו.

1.

מאז ימי ילדותו של צבי צימחו חולות יפו רקמת בטון, וחדים הפכו להיות
קווי הנוף. רצו הוריו ובערוב ימיהם חלפו מן העמק אל המישור. דירה נמצאה
להם ברחוב צר, שם באים מלח הים וטרטור מנועי הבנזין ומסתכסכים זה בזה
ומרעשים הרבה.

פנימה שוהה מנוחה. נכלאו הקירות במבוך הדירה וחללים נפערים ביניהם
וגומעים דומייה. שומע המקום את רחשיהם של בעלי הבית ואת קשקוש
כליהם, וכובש את שהוא שומע.

נעוצה הדירה בתוך מגדל דירות וחלונות קטנים בכתליה, ומבעד לחלונות
מציצים ענפי עץ פיקוס ועלעלים מעטרים את עורם ומנצנצים ירוק. תחת
הענפים הללו נוצק גזע העץ ונמשך מטה וקליפתו נקמטת. נמתח הגזע
ומתארך במורד, עד שהוא נבלע בתחומן של מרצפות בטון גסות היושבות
ישיבה עצלה על הקרקע. מטה מן המרצפות פועמים שורשי העץ וקוראים
מִים, ומי שמחריש משכיל לשמוע את פעימתם.

השכם בבוקר באות רוחות קלות ונושאות עמן ריח ים וריח כביסה. ועלוות
האילנות רוחצת באור, ומנועי המכוניות מלהטים תחת מעטה הפח וגוערים
ונוהמים ומסתלקים הלאה. אביו של צבי נחלץ מבין סדיני המיטה וקם ונזכר
כיצד גופו.

האם לבושה כבר, מוצאת שהוא ישוב על קצה המיטה, כבר אומרת
"אל השוק אני הולכת", נוטלת את הסל הירקרק, "דגים אני רוצה לקנות",
מפשפשת בארנקה. סומק קל בלחייה, קלה היא בעצמה, מאחוריה נטרקת
הדלת. מתוך טריקת הדלת ניעורה השכנה השמנה השוכנת בדירה ממול.
קולות בוקעים ממקלט הרדיו בעוד שהיא בוחרת לה שמלה קלה. פוקחת חלון
הפונה אל הרחוב, מבררת בינה לבינה "כיצד זה. כבר הגברת הורוביץ יצאה."
יצאה וכבר היא חולפת מעל מרצפות הבטון העצלות, המנומרות בצל עלי
הפיקוס. פרות גסים נושרים ונרמסים בעקבים. פרוסות דגים מפולפלות תתקין

לארוחת הצהריים. צבי יבוא לשבת עמם. יבקש עוד מן הרוטב המלהט. יגשש בלשונו להוציא עצם דג.

בבוקר באות רוחות קלות ונושאות עמן ריח ים וריח כביסה. הכול רוחצים באור. אביו של צבי נחלץ מן המיטה ונזכר כיצד גופו. קלה שמלתה של השכנה השמנה, עוד לא נייערה וכבר היא מזיעה. פוקחת חלון. מוצאת שרעש הרחוב. "כבר יצאה הגברת הורוביץ" והנה היא קרבה לשוק.

כאשר תבוא שעת צהריים, כבר ייחרכו הדגים מן השוק בלוע התנור וצבי יצעד אל בית הוריו, ותוך כך יביט בשעונו ויראה כי התקדמה השעה וכי ודאי כבר ממתנינים לו. אבל את השכנה השמנה הוא יפגוש בקרן הרחוב וצחוקה מצלצל בבטנה, והיא אוחזת בו ומספרת לו מילים הרבה. והחמה תהיה אז נעוצה ברקיע ונעוצה בגופות. האם תביט בחלון ועל פניה נמתחים שתי וערב ענפי הפיקוס כמו הינומה צומחת. "היכן הילד", היא תשאל, "הרי אמרנו. שעת צהריים עומרת כעת."

בבוקר באות רוחות קלות ואינן אומרות אף לא ברמז על עלילות החמה. וצבי נותר כל הבוקר הזה ישוב בחדר הנמוך שכתליו מזיעים, והוא קורא קריאה עצלה, ומקיש תקתק בעפרונו על השולחן. והיה ראוי שינסח סוף-סוף את קורות ראשית המאה, אלא שהיה ממלמל את שהוא קורא, "ראשית אירעו הפרעות. אחר פרצה מדינת ישראל", ומוסיף תקתק בעפרונו.

באותה השעה פרש סוחר הדגים מצע קרח מרוסק והניח עליו דגים שחוטים, ותוך כך זימזם מנגינה של יום טוב. והאם כבר נדחקה בסמטאות השוק, "עגבניות" צועקים למכור לה. אור רוחץ את עלוות האילנות. פרות מתגוללים ונרמסים בעקבים ונרמסים.

סוחר הדגים עשה את מרכולתו בפאתי השוק, היכן שנפתחות הסמטאות הצרות ובא אוויר הרקיעים ומשכיח את מהומת היום. עת שהתקרבה האם אל הדוכן, הרים הסוחר את ראשו וקרא, "הנה... גם הגברת הורוביץ באה היום." שהתה כמה רגעים ובחרה שני קרפיונים שבשר עבה יש להם ועורם בוהק. כאשר חזרה אל דירתה, כבר ידעה השכנה השמנה כי היא קולפת וקוצצת ומטגנת ומתבלת. ריח עולה מן הדברים האלה ומגרה את הקיבה לזעוק.

אט הבשיל היום הזה עד שתסס לקראת צהריים, ובחדר הנמוך הזיעו הכתלים. צבי קם להגיף את התריסים ומצא כי התקרמה השעה, על כן יצא אל בית הוריו כאשר הבטיח.

בחוף פגשו בו הרחובות כשהם קודחים ומעלים זיעה, ובריות סמוקות נעות בהן ומקרקרות את שפתן. נמנום רפה שהה בגופו והיה מטלטל ומטלטל באיברים כמתוך שירת ערש.

כיוון שבאה שעת צהריים, כבר היו נחרכים הדגים בלוע התנור, והאם היתה עומדת אצל החלון ואל מול פניה נפרשים ענפי הפיקוס כמו הינומה צומחת. "היכן הילד", היא שואלת את אביו של צבי, וזה יושב על כיסא מתקפל בפינת

המטבח ומזמזם מנגינה רפה, ומדי פעם מקיש באצבעותיו על ירכו. ברחובות רֶעֶב מדבר מן הגרונות, ואדי פיח עכורים עולים וסותמים את קולו. ריח עולה מפתחו של בית אוכל ובא ועומד אצל הפרצופים המלהטים, ואלה מגישים לשון להרטיב השפתיים ומציצים פנימה. שם מגשים עמוסים נוצצים בשמן, ומאחורי המגשים גחלים לוחטות לוחשות את בערתן, ועל הגחלים משחירה רשת מתכת, ועל הרשת הונחו נתחי-בשר, והבל עולה מתססתם. צבי הניח ימינו על מצחו ומיהר לפנות הלאה משם. חבטו עקבי נעליו במרצפות הבטון והרטיטו הגוף עד קצותיו.

בקרן הרחוב פגש את השכנה השמנה כשהיא לובשת שמלת קיץ קלה והיא צוחקת וצוחקת, ומתוך הנאה נחמצות עיניה ודומעות. והיא אוחת בזרועו ואומרת לו מילים הרבה, והוא אינו שומע את קולה.

כאשר יגיע לבסוף אל דירת הוריו, תאמר לו האם "הנה. כבר אתה כאן", אולם טרם שיגיע היא נותרת אצל החלון והינומה על פניה והיא שואלת פעם נוספת "היכן הילד?". אביו של צבי שומע את שאלתה ומוסיף לזמזם מנגינה רפה ומקיש לפרקים על ירכו.

באה שעת צהריים ותפחה כאילו היא בצק המתנפח בלוע תנור. ציפורים צווחות במעופן ואבק מתערבל בין כנפיהן. השכנה השמנה מתקנת את אחיזתה בזרועו של צבי ובנגינת מילים עזה היא מספרת לו כי אמו כבר יצאה וחזרה מן השוק, ודגים שמנים היא קנתה, והיא קולפת וקוצצת ומטגנת, והריח חומק ומגיע עד לדירתה שלה וכמה הוא מגרה. נייערה הקיבה לזעוק.

מרפרפים פניו של צבי על הפנים הסמוקים, והוא נרתע פתע מתוך הרהורי ושואל לשלומה. והיא נוטלת מטפחת דקה ומחליקה על מצחה, "כמה חם" היא אומרת, ומובילה אותו עד לרחוב הצר, עד תחום צלו המנומר של עץ הפיקוס. והגוף המעונה הפועם תחת שמלתה הדקה. והזיעה הרתחת העולה על העור. ציפורים באות אל בין הענפים לקשקש שירת צהריים ואבק מתערבל בין כנפיהן. "כמה חם", ממחר צבי לחזור על דבריה. כמו כדי לנחם אמר ואחר התחרט.

תק־תק הקיש בעפרונו על השולחן כל הבוקר הזה. עיין בספרים עיון עצל. זיעה עלתה בכתלים. תק־תק פרקי־אבות סדורים בדפוס. כך למשל "ראשית אירעו הפרעות" אולם. תק־תק בעפרונו על השולחן וכבר תם הבוקר הזה. כבר פגש בשכנה השמנה. כבר היא נפרדת מעמו ומרפה מזרועו. צחוקה מקשקש כאילו מצלצלות בבטנה שתי מטבעות של כסף. תק־תק פסיעותיה על המרצפות העצלות. תק־תק. מקשקשות שירת צהריים. הציפורים בין ענפי הפיקוס. הנמתחים שתי וערב כמו הינומה צומחת. על פניה של האם שאלה קודחת "היכן הילד." מעל שורשי הפיקוס מתחת לענפי הצל. זה עתה הלכה מעמו השכנה השמנה ודמותה כבר בקצה הרחוב. פתע היא מסתובבת וקוראת לו "דרישת שלום" וצבי מהנהן בראשו בגסות לאמור "אמסור גם אמסור." תק־תק. מהנהן כאילו נפרם הראש וניתק מן הגוף. "אמסור גם אמסור" תק־

תק. יתפוקו חוליות הצוואר. בגסות הוא מהנהן בראשו על כי מן המרחק מצטמצמות התנועות. שתראה כי שמע. כי ימסור. תק־תק. מן המרחק מגיחה אַוּוּשה קלה. אצל התנור נחרכים הדגים. "הנה", אומרת האם, "כבר אתה כאן וכיצד. אני כלל לא הרגשתי וכבר באה שעת צהריים."

.2

"נטל יצחק את מטלטליו וירד לעיר. זאת העיר שהיא סוף כל מסעותיו ביבשה ותחילת מסעותיו על הים. העיר גדולה והומיה ופלטריית גדולות עולות עד למעלה. מיני סחורות שלא ראה יצחק מימיו ראה כאן בטריאסטי. והכל כאן שונה ומשונה. [...] מהלך לו יצחק בשוקי טריאסטי, בידו אחת שקו ובידו אחת מלתחתו. החמה המתוקה שהניח לפני שלושה ימים בעירו הזקינה קודם זמנה. אביב היה כשיצא יצחק מעירו וכאן קיץ. זיעה שאין לה סוף מנטפת ממצחו וכל אבריו לאים. להיכן ילך ולהיכן יפנה והיכן לוקחים כאן כרטיס נסיעה לארץ ישראל."

ש"י עגנון, "תמול שלשום", 1945

בתוך הדירה פנימה מונחים הדברים במקומם. אביו של צבי יושב על כיסא מתקפל וכל גופו אומר יגיעה. מיני פלפלים ומיני בצלצלים הושלכו אל השמן להיכוות בחומו. פקוחים חלונות הדירה ומציצים מן הכתלים והכול מלהט ריחות קיץ, וריח דגים מפעפע מן הקירות. תערובת זו שבאה בנחיריו של צבי איימה לסכסך בגופו, על כן פנה אל החלון, היכן שנמתחים ענפי עץ הפיקוס, ושם נשם נשימות ארוכות. שהה כך כמה רגעים ואחר חזר למטבח להביט באמו. מן התנור היא מוציאה את תבנית הדגים המהבילה ואומרת "ראה" ואומרת, "בשוק אני מתעקשת לקנות ולא במרכול."

השכם בבוקר, טרם שיצאה מן הבית, מצאה את אביו של צבי ישוב על קצה המיטה. עמדה רגע מבלי שיראה אותה ופתע פלטה, "דגים אני רוצה לקנות. אל השוק אני הולכת", וקולה הרעיש את גופו. "כך", מילמל אביו של צבי מתוך רטט, "לכי לך... אם כן."

עת שאמר את הדברים האלה, עמד סוחר הדגים ופיזר קרח מרוסק על הדוכן וזימזם מנגינה של יום טוב. עד שהגיעה האם כבר עמדו סביב חביות מלאות מים דלוחים ודגים שוחים בהן שחייה אומללה, ועל הדוכן הונחו דגים שנשחטו כבר ופעורי פה הם שכבו על הקרח.

כאשר התקרבה האם הרים הסוחר את ראשו ואמר, "הנה... גם הגברת הורוביץ באה היום." היא שהתה כמה רגעים והביטה, וזה חיך לעברה ואמר, "בים התיכון שחו הדגים האלה, ומכיוון שהם ציונים הם באו לפה" ואחר הוסיף

לחטט בבשרם וקצות אצבעותיו הוורידו.

כאשר שבה האם לדירה, החלה לקלוף ולקצוץ ולטגן ועיסתה את בשר הדגים בפלפלים ובשמץ והציתה את התנור. בחוץ החלה החמה מלהטת וכאשר נכנס צבי אל דירת הוריו כבר היו השמים מתפקעים בחומה. כמטבח מצא צבי את אמו ותבנית הדגים המהבילה בידה, "ראה, היא אומרת, "בשוק אני מתעקשת לקנות ולא במרכול."

ימים הרבה לפני שנשחטו הדגים האלה, הגיעו הוריו של צבי אל החוג להיסטוריה של ארץ ישראל כדי לראות את בנם ביום חגו. הפרופסור הדר החביא את מחצית גופו מאחורי דוכן עץ ועמד להגיש לצבי את התואר דוקטור. הוריו של צבי לבשו חג. חולצה בהירה מעומלנת שצווארונה פתוח נמתחה על גופו של אביו של צבי, ותחת החולצה הזו בלטו תוויה של גופייה לבנה הדוקה. האם לבשה שמלה כהה שנקודות לבנות קטנטנות מבצבצות על כל שטחה. ענדה מחרוזת פנינים והן האירו את פניה, אף שצבע עומם ושותק היה להן.

טרם שניגש צבי אל הפרופסור הדר, פתח זה ואמר כמה משפטים, אבל מתוכם שמע אביו של צבי רק קיטועי מילים. כאשר אמר הפרופסור הדר, "במקום שבו אתה מחפש את ארץ ישראל", ראה עצמו אביו של צבי כשהוא מתעכל בבטנה של אוניית נוסעים. יהודים צהובים ניגבו את מצחם במטפחות מרופטות ויצאו אל הים לנוע. אביו של צבי ביקש להביט אל עבר עיר הנמל המתרחקת, אך הבריות הכרוכות זו בזו מנעו ממנו לעלות לסיפון.

כאשר המשיך הפרופסור הדר ואמר "דווקא אתה מוצא מקום אחר" ובכך השלים את משפטו, כבר חרק האזוב מתוך גזירי העץ שנתרו מן האונייה ההיא אשר התרוקנה כבר והתבקעה לה.

עם שנכנס צבי לבית הוריו, אמרה לו אמו "הנה כבר אתה כאן", ואחר חזרה לעשות כמטבח. הדגים היו מרחשים בלוע התנור. אביו של צבי היה מזומם מנגינה פזורה. אצל החלון השתרגו ענפי הפיקוס ורחצו באור. בינתיים נטלה האם את התבנית המהבילה ואמרה, "בשוק אני מתעקשת לקנות." וצבי נפנה מעם החלון להביט בדמותה, ודבר לא נגלה לו.

עת שבאה לצפות בו ביום חגו, ענדה מחרוזת פנינים עמומה והיא האירה את פניה. כאשר פגשה בו השכנה השמנה והוליכה אותו אל צל עץ הפיקוס, אמרה לו, "אמך כבר יצאה וחזרה מן השוק והיא קולפת וקוצצת... עולים הריחות ומגרים את הקיבה לזעוק." כאשר הגיע לדירתם אמרה לו אמו, "הנה כבר אתה כאן", וכעת "כמי אתה מביט כל כך קשה," היא אומרת, "בוא. שב לשולחן." וצבי ויתר והתיישב בסמוך לאביו, אל מול תבנית הדגים המצומקים שעורם קרוע ובשרם משובץ במיני פלפלים.

טרם שהגיע לעמק, הפליג אביו של צבי מעל מים גדולים. כיוון שהמו הגלים, התיישב על ערמת חבלים רקובים והקפיד להביט אל האופק כדי להקל על

קיבתו. סביבו התקבצו יהודים צהובים והתפקעו מרוב צער. אישה שכבה שכיבה חולה על צרורותיה וסביבה חמשת ילדיה הרעבים הצמאים, שבגדיהם לא הוסרו מעליהם זה הרבה שבועות. אדם בחר לעמוד סמוך לאישה הזו וכל גופו אמר איזה שעבוד למראה. פרוסת לחם שהחזיק בין שיניו נלעסה לאטה ואחר נותרה לעמוד בגרון. האישה הסחופה וחמשת ילדיה המשיכו ועסקו בתשישותם כמו איש אינו מביט בהם וגם כמו איש איננו להושיעם. כרכי הים עטפו סביב ומיני קליפות ומיני שאריות הוטלו לפרקים אל המים.

לכסוף, כאשר התפרעה העיר יפו בקו האופק, קם אביו של צבי מן ערמת החבלים ומתח את גופו. עם שהתקרבה הספינה אל החוף, הורד אל סירה מתפוררת והובא אל העיר, ומן העיר נלקח אל העמק. ובעמק הגישו לו לרעבוננו תפוחים שוטים וזיתים, וטעם לא בשל השאירו בו הדברים האלה.

ומיד חלפו ימים ראשונים ומתוכם נאספו שנים ראשונות, ואלמים היו הזמנים האלה. מפני שהיה בהם איזה שינוי ערכים ואיזו השלת עור. ומפני ששמש אחזה בהם והיא צרבה והיא צבטה בגרונות.

לאחר שרעכו הזמנים האלה, עזב אביו של צבי את העמק ובעוזבו עוד נדמה היה לו כי הולך וכובש השטח את נשימתו. שתי אצבעות העביר לאורך צווארון חולצתו על כי צר היה בגרון. נופה של העיר תל אביב הלובשת בטון הגיח אל מול פניו, אבל כמו מתוך הבהק של אור נצרכו עיניו והוא מיהר להפנות מבטו.

תחושת הרעב מכוננת בגוף איזו מרירות. האם פרשה מפה לבנה על השולחן, וצבי הוסיף שלוש צלחות. אביו של צבי היה אוסף ופולט את צלילי ניגונו. גופייה הדוקה לגופו ושערות מרוטות מנצנצות סביב ראשו כאילו הן שארית של שמש. "בשוק", אומרת האם, "בשוק אני מתעקשת לקנות ולא במרכול, מפני שטרי צריך לאכול." וצבי הביט כאמו רגע ושניים, ואחר התיישב אל השולחן ונטל מן הדגים הגסים המפולפלים וחזר ונטל. אצל הַחֵךְ ואצל הגרון יחליקו הדגים האלה ואחר יצרכו פנימה.

לפנות ערב ייסע צבי אל מינה ולא ימצאה בביתה. כביש צר מוביל לביתה של מינה וברושים עומדים משני צדדיו ולוחשים חושך. והוא ישב שעה ארוכה על מדרגות המרפסת וימתין לה עד שתשוב.

לאחר שישב אביו של צבי על ערמת החבלים הרקובים, הורד בסירה אל החוף, ולאחר שהגיע לעמק, רדף ונרדף ואחז בדברים בידיים תפוחות וכלויות. אבל טרם שהגיע לעמק, וטרם שהורד אל החוף, וטרם שעלה אל הספינה, חיכה אביו של צבי בעיר הנמל, זאת העיר שהיתה סוף מסעותיו ביבשה ותחילת מסעותיו על הים.

גדולה היתה העיר הזו ובתי קפה רבים מנצנצים בשדרותיה. ובין בתי הקפה מסתלסל ריח בצק נאפה וריח קפה וכלי חרסינה צחים נושקים זה לזה. פישפש

אביו של צבי בצרורותיו והוציא לרעבונו סעודה צרורה בנייר גס אשר הכינו לו לדרכו. היו אלו סופגניות יצוקות מחלב ומטוגנות בחמאה. אביו של צבי בצע בבשרו והגיש לפיו. החמאה געשה תחת הלשון והבצק נמס בין השיניים. כאשר טיפס לאונייה, תססו הסופגניות הללו בקרבו.

אישה שכבה שכיבה חולה על צרורותיה, וחמשת ילדיה שהתקצבו סביבה חזרו ומחו את העיניים, אבל אלו נצצו ודמעו ומלח הים צרב בהן. אביו של צבי מצא את ערמת החבלים הרקובים ושם ישב והביט אל האופק כדי להקל על קיבתו.

כאשר התפרעה העיר יפו באופק, החלה האישה הזו להתרוצץ יחד עם כליה וחבילותיה וילדיה כמו היא בגופה הפכה זרמי הים. עצבים נארגו על פני הסיפון והקיפו את כל הכלים ואת כל הבריות. אביו של צבי קם ממקומו ומתח את גופו, אבל מראה העיר יפו שנמתח לאורך החוף מעד ונחבט בקרקעית העיניים.

הדרך מן העיר לעמק ארכה שעות ארוכות, ובכל השעות האלה ארכה הארץ בסלעיה ובטרפי צמחיה לפסיעות מתונות. אדם שהגיע לאסוף את אביו של צבי והלך עמו לאורך הדרך הזו, כרך פיסת בד דקה סביב ראשו וסביב צווארו להצל מפני השמש, והמראה הזה היה מראה שונה מעיקרו.

על סוס רחוק זיעה הגיע האיש הזה ואמר מילים קצוצות. אביו של צבי לא הבין מילה מן המילים האלה, אבל הינהן במרץ בראשו. מתח את זרועו והגיש לו כתב יד שנתנו לו מעבר לים טרם ששלחוהו עד הנה.

אביו של צבי נלקח אל העמק בדרך שאיננה סלולה, וכל איברי המקום ליהטו, והסוס הגיר זיעה צורבת, והזיעה הזו הזכירה איזו השתוקות. עת שעצרו בצד הדרך ללגום מים, התיישב אביו של צבי על האדמה וגורעץ ננעץ וחתך בבשר ירכו, אבל הפצע שתק ולא הזיל דם.

לעת ליל, כאשר הגיע לעמק, הגישו לו לרעבונו תפוחים שוטים, זיתים ותה מתוק. ולקראת סופו של הלילה הזה הוטל אל מיטתו כשהארץ הופכת ומתהפכת בראשו. עתים היא גלויה מצוירת, עתים היא בטנו של תן מיילל. עתים הארץ היא אביו של צבי, ועתים אביו של צבי הוא הארץ, ומבין רגליו זורמים נחלים בקילוח עיף.

לאחר שסיים בבית הוריו, נסע צבי אל ביתה של מינה. מחוץ לעיר נמצא הבית, וכביש צר מוביל אליו וברושים נטועים לאורכו. בזכות ירושה שירשה בימי אבול, נמלטה מינה אל מקום זה אשר בו היא יושבת כעת.

קירות הבית צבועים בצבע נקלף, ולפרקים נחשף הטיח וסדקים מעמיקים בו. סמוך לדלת נמתחת מרפסת ובה מרצפות קטנות, וצבע עמום ושותק יש להן. סביב הבית מתנועעים עצי אורנים, ולאות מציצה מבין צמרותיהם. מחטים חומות נשמטות מבין הענפים ונערמות על האדמה, ואפלולית לחה מתגנבת תחת הערמות ועושה שם מעשים של חושך. היכן שאין מחטי האורנים מגיעות,

צצים עשבי בר והם עומדים וצרים על המרפסת. צבי סיט את שער הברזל הקטן, וזה חרק על צירו. אחר כך נכנס אל שטח החצר, ורגליו מוסיפות וכובשות עשבי בר שקומתם נמחצה כבר. חרקים זימזמו ושרו על רקב העשבים, וזמזומם פיעפע אל עור גופו. חיפש באצבעותיו על עורו, והעור התגרה עוד יותר והאדים.

צבי הקיש על דלת העץ עד שצרכו פרקי האצבעות, ומינה איננה. הלכה ואין יודע מתי תשוב. והוא הילך סביב הבית והציץ בין התריסים, והבל פיו הרטיב את חרכי העץ הסדוקים ונמוג. דממה קרה אמר הבית מבין שפתי הפתחים. איננה. על כן התיישב על מדרגות האבן אשר למרפסת ואמר לחכות לה עד שתבוא. בין לבין ניצתה בערת הרקיע וצחקו צבעי אדום. ישב צבי למטה מן הרקיעים ואמר לעצמו, "הנה. כאן חזות הכול." עם שאמר את דבריו, הרטיט פרפור גס את חדרי גופו, וצריכה מרה גישה בשיפולי הבטן.

טרם שבאה הרעה החולה הזו, ישב צבי אל שולחן המטבח בבית הוריו ולגם את שאריות הרוטב מן התבנית ומצץ עצמות הדג שפלפלים מרוסקים וקרעי בצלים נאחזו בהן. האם סילקה את הכלים מן השולחן והביאה קינוח סעודה. שזיפים לחים בבצק. צבי היה שבע כל צורכו, אבל הריח הטוב עשה בו והוא נטל חתיכה גדולה ואכל להנאתו.

זכוב נפל על פרוסתו ושקע בין השזיפים. אביו של צבי כיסה את פניו בימינו מתוך שראה את הזכוב המתענג בשמיכת הסוכר. צבי טמן את המזלג בפרוסה העבה והגיש לפיו. אביו של צבי ניסה להזהיר את בנו, אבל עווית קשה פרחת מתוך פניו. בשל אילמות שנכפתה עליו שלח את אצבעותיו אל בין השזיפים והתאמץ לשלוף את הזכוב. עבות הן אצבעותיו וסופן שזיף נמחץ ביניהן, ודביק היה המגע הזה. הביא את אצבעותיו לפיו, ומתוך היה הטעם שטעם. הגיש צבי לאביו את מנתו מתוך שנראה היה כי הוא רוצה בה.

אל מול הפרוסה המעוכה שניתנה לו חזר אביו של צבי וניסה לאמור את דבר הזכוב, אבל הברות רפות כיסו את סנטרו. קמה האם ממקומה והגישה לצבי פרוסה נוספת. ניתק אביו של צבי מעיסוקו בשביל שחרק הכיסא ורעש זה ביטל ריכוז שאסף לו ועלבונו נגרר ונחבט בו.

כאשר קיבל צבי את התואר דוקטור מן החוג להיסטוריה של ארץ ישראל, שוב חש אביו כאילו התהדק הכול סביב. שתי אצבעות העביר בין צווארו לבין חולצתו, ולא היה בכך כדי להשיב את נשימתו.

נלפף גופו בזיכרון הים. הרי אמר הפרופסור הדר, "במקום שבו אתה מחפש את ארץ ישראל דווקא אתה מוצא מקום אחר." נלפף זיכרון הים בזיכרון עיר הנמל ששדרות רחבות מנצנצות בטבורה.

צבי ניגש באותה השעה אל הפרופסור, וזה לחץ את ידו והינהן. ובתורו, שעה שניגש אביו של צבי אל בנו, עוד היתה הנשימה מפרפרת פנימה בבית החזה, והיתה מסתלסלת כחוט והיתה מכורכת כפקעת. כאשר רכן אביו של צבי

ונשק לבנו על לחיו, ריפרף המגע על קליפת עורו של צבי ופרח לו. צילום אחד נעשה לאביו של צבי בימיו הראשונים בארץ ישראל. באו גדולי הדור והצטלמו עמו מאחורי המחרשה. עוף גס צווח במרחק. עדשה שאננה ואילמת הביטה היישר בפניו. מילה אחת בעברית היתה בו לתאר את המעמד הזה, והמילה הזו שמה יגיעה.

3.

“אבל אחר כך הגישו את ארוחת הבוקר, ואוריאל היה יושב וצוחק דומם לקראת המטרוניאט, שהיתה גם-כן מצחקת לו נוגות, והיה מקבל באהבה את כל מצווה קלה כחמורה שלה, ביצים שלוקות? אדרבה ואדרבה. מה? כוס חלב יש לקינוח? את, זה יהיה יפה. אבל סופגניות! המנוולות הללו! וכמה דשנות! דומה, אדמדמות במקצת וקצת מחורכות – כביכול, יבשות וקשות; אבל נוטל אתה אחת כפה – והנה החמאה מסתננת ושואנת תחת השיניים. חי ראשו, שזה נפלא! את, ומאלו הוא נפטר עכשיו – נפטר, אירנה ואסיליובנה...”

אוריניסן גנסקי, “בטרם”, 1909

בחצר ביתה של מינה מצוי שער ברזל החורק על צירו. מדרגות אבן קטנות מטפסות אל המרפסת. עשבים חמוצים צרים סביב. ומינה איננה. על כן ישב צבי והמתין. צריבה עלתה בגרונו. אל מול הרקיעים המסמיקים קרא “הנה. כאן חזות הכול”, ומיד נשתררה חשכה. נשמטה מבלי שהשיגה. והוא פסע לאורך המרפסת ומצא את מתג החשמל. אור הוטל במרפסת ופיעפע אל החצר. כאשר תופיע מינה, יראה צבי כי דמותה מפרפרת כצל.

אצל בית הוריו היה בשעת צהריים, ותבנית דגים מהבילה הונחה מולו. אחר הוחלפה התבנית המשומנת בשזיפים מתוקים בבצק, וצבי הגיש לאביו את מנתו. קמה אמו והגישה לו אחרת תחתיה באומרה “אתה יודע... אבא שלך.” אבל מיד החליפה רוח ברוח, והייתה, ובחווה פנתה אל צבי, “אבל אתה ספר לי על מינה, הרי שמזמן לא ראינו אותה.” “זה כבר כמה ימים, ענה צבי, “זה כבר כמה ימים אף אני אינני... בסדר. שלומה... מן הסתם...”

מעט-מעט הגיח זיכרון ליל אמש, אז התקשרה אליו מינה ובקול מרוסק דיברה עמו. הוא לא הבין את דבריה והלום שינה היה. הברות זלגו מפיו, ובעברית קשה היא ענתה לו. כך היו הרברים. ואחר כך ניתק הקו. הונחה האפרכסת. צבי חזר ומצא את שנתו. הקיץ אל הבוקר, וריח של ים וריח כביסה באים בו. בחדרו קרא קריאה עצלה. שעת צהריים. אל בית הוריו. יושב אביו של צבי על כיסא מתקפל ואוסף את צלילי ניגונו. מלהטת שעת צהריים

בחוצות כאשר מלהט זיכרון הרברים. נלפף באיברי הגוף כאשר נלפף הם בעיר הנמל הנלפפת באותו המקום האחר אשר עליו דיבר הפרופסור הדר. מן הכיירים היו עולים ריחות עזים, ובכף עץ בקועה הופכת האם במחבת ושואלת "היכן הילד." צבי היה מהלך באותה השעה מעל שורשי הפיקוס לאחר שנפרד מן השכנה השמנה. אביו של צבי היה יושב במטבח על כיסא מתקפל ושערתיו מרקדות סביב ראשו כאילו היו שארית של שמש. והאם אצל החלון. אביו של צבי היה מריח ריחות שהיא מעלה ושומע את שאלתה ומהנהן. ותוך כך מלקט את צליליה של איזו מנגינה פזורה. עיר הנמל. הים. ומן הים אל החוף בסירה רעועה. ומקיש על ירכו. עיר הנמל. הים. ומן הים אל החוף בסירה רעועה, ועל החוף חיכה לו אדם רכוב על סוס מיוזע ללותו אל העמק. והארץ ארבה לפסיעות מתונות. קוצים יבשים וטרפי צמחים נאחזו בכד המכנסיים כאילו ביקשו להינצל. לעתים הילך אביו של צבי לצד האיש הזה, לעתים רכב על סוסו ורגליו מיטלטלות כמו היו רגלי ילד. עברית קצוצה דיבר, ומגפיים משוחות בשומן גס היו לו, וציץ של עשב היה תולש מפעם לפעם וממולל אותו בין אצבעותיו. עם שהגיעו אל העמק, הביט באביו של צבי ומילמל "הנה חזות הכול", ומיד נטל את סוסו והלך לו, ובשעה שאביו של צבי נלקח לחדר האוכל, מיהר אל הבאר להשקות את סוסו.

חשכה היתה נטועה סביב, והבאר היתה שוקקת קור. מן השדה עלה שומר, ואבק היום על פניו על עורפו. קול פסיעות הסוס נשמע לו, על כן קרא: "אריה! כולם שאלוני היכן הוא האיש הזה, ואני עולה מן השדה וכאילו בגנבה אני רואה אותו ואת סוסו." סבב אריה על מגפיו הכבדים המשומנים ואמר, "הנני משקה את הסוס ומיד אני שב אל הביתן." בחשכה מצא אריה את הבאר ומשב קריר ולח עולה ממנה. מתוך נחת-רוח קישקש באצבעותיו בדלי הפח והעלה אותו כשהוא מלא מים, ובעוד הסוס שותה מתוך הדלי המוטה ביד אריה, עמד זה ושרק בקול נהימה דקה. משיירי הסוס רחץ את פניו ואת ידיו, ובהטותו את בלוריתו אל המים הצוננים, נחשף האקדה המצוחצח הכסוף אשר הוא נושא תמיד ברצועת החגורה עת שהוא משוטט במקומות הארץ.

הצנו המים את עור פניו של אריה, ועל עורפו הלמו גידי ברזל כאילו היו מרקדים על עור תוף. כשהוא רטוב ומצונן שב אריה, הוא וסוסו עמו, אל האורווה. שוב צעד בחשכה הגמורה, ועל כל פסיעה ופסיעה ננערו והזדעזעו לסתותיו.

לאחר שסיים בבית הוריו, נסע צבי אל מינה ולא מצאה בביתה. על כן התיישב על מדרגות האבן והמתין. באופק, קצות הרקיעים היו נחרכים באור. "הנה", קרא צבי, "כאן חזות הכול." ומיד נשתררה חשכה. נשמה מבלי שהשגיח. קם והטיל אור במרפסת והטיל אור בחצר. אור צרוב היה מרטט מעלה ברקיעים, ובתוך כך הופיעה מינה ודמותה מפרפרת כצל.

חרקים הומים בערבי הקיץ ונמשכים לאור ונחבטים ונצרכים בכיפתה של

מנורת המרפסת. זימזמו צעדיה של מינה וזימזום מבטו של צבי וגם רטטה דמותו.

מינה הבחינה בו וכלי אומר דברים פנתה לפתוח את דלת ביתה. והוא נכנס אחריה ומיהר אל חדר האמבטיה, וכאשר שטף את פניו חש כי הוא קודח, וכי קדח כל השעות שבהן ציפה לשובה.

מינה מיהרה אחריו. ליל אמש טילפנה אל דירתו, אבל קולה היה ריק. כעת שוב ביקשה לומר לו דברים, אולם כשמצאה את דמותו המרטטת, בחרה להחניק את דבריה והגישה ידה לחוש את מצחו. צבי חמק כעבור רגע קטן והותיר אותה לעמוד לבדה בחדר האמבטיה. נכנס אל חדר השינה בצעדים כבדים ושם התקלף מבגדיו. סמרמורת חלפה בגופו ואיימה להפקיע ממנו פעימה. הוא נשמט אל מיטתה של מינה, אסף את רגליו אל בטנו ואמר לעצמו: "עם שיחלוף הלילה תדעך התסיסה הפנימית", והמתין.

בחלוף שעה קטנה ידעך צבי וישקע בשנתו, אבל שינה מיוזעת תהיה השינה הזו. ליל אמש טילפנה מינה אל דירתו כדי לומר לו מילים קשות, והוא הלום שינה ענה לה. יחדיו נשזרו צערה ובדידותה, ועופרת נוצקה שם. דבר מה שהיה אצלה פתע איננו, והיעדרו הוא רעש פחית חלולה במדרון.

נותק הקו. הונחה האפרכסת. צבי חזר ומצא את שנתו, ומינה נותרה ערה בביתה. יצאה אל המרפסת בחולצת טריקו דהוייה. חזרה אל מיטתה ועל פניה כבר עלה אור בוקר.

רוחות קלות נשאו עמן ריח של ים וריח כביסה. עלוות האילנות רחצה באור. בדירת הוריו של צבי כבר נטרקה הדלת. נייעורה השכנה השמנה ואמרה, "כיצד זה. כבר הגברת הורוביץ יצאה." צבי התיישב באותה השעה אל שולחנו והיה מתקתק בעפרונו וממלמל, "ראשית אירעו הפרעות." באותה שעה יצאה מינה את ביתה ונסעה אל הדוקטור טויבר. בשוק כבר שמעה האם את הסוחרים צועקים "עגבניות" למכור לה. חום היום התלהט אצל הרקיעים ואיים להתפקע. אצל הדוקטור טויבר לשכה קטנה. רכות ידיו של הדוקטור טויבר, אבל מילים קשות הוא אומר. מינה שמעה את דבריו ואחר שבה לביתה, שם כורסה חומה אספה אותה. בחצר עשבים חמוצים היו מרטטים בחום. דברים קשים אמר הדוקטור טויבר, אבל ידיו רכות. טוב מראם של העשבים, אבל לא טובה לה ישיבתה. על כן שבה אל מכוניתה. אל הכבישים הרחוקים יצאה. ברושים נטועים לאורכם ומדברים רוח. רק לעת ערב חזרה לביתה. מצאה את צבי ממתין לה בפנים קודחים. הלכה אחריו לחדר האמבטיה. צהוב ומרטט היה. ביקשה לומר לו דבר מה ושניים, אבל בחרה להחניק את דבריה והגישה ידה אל מצחו.

כלילה ישנה מינה לצדו של צבי, וחלום עכור התפתל בשנתה. צבי ישן שינה קודחת ולקראת חצות הקיץ ומילמל את גופו. מינה הקיצה גם היא ומיהרה להתקין לו חליטה מלהטת והיטיבה את כריות המיטה. בכוקר השכם

צעקו הכלבים והחצר נייעורה. לחים עשבי הפרא ולחים גזעי האורנים. על המרפסת מנמנם כד חרס, ומתוך לועו בוקעת תפרחת פרחי גרניום כתומה-אדומה.

עת שעמד צבי בראשית לימודיו, ראה עצמו תלמיד מסור. מעל שולחן עבודתו שירטט לו את ציר הזמן בעיפרון. מי שיועד לקשור עניין בעניין, לעולם אינו מתבלבל: ראשית אירעו הפרעות. אחר היתה מדינת ישראל. כאשר שט אביו של צבי על פני מים גדולים, כבר היו הדברים האלה במרוצתם.

עת שקיבל צבי את תואר הדוקטור מן החוג להיסטוריה של ארץ ישראל, אמר לו הפרופסור הדר: "במקום שבו אתה מחפש את ארץ ישראל דווקא אתה מוצא מקום אחר." נופי אגמים ונהרות וטעם דגים מבכעבים בקדרות קיפל הפרופסור הדר בדברים האלה.

בבוקר-בבוקר עומדת מינה אצל המרפסת ומשפך פח חבוט בידה. פרחי הגרניום מבכעבים מתוך כד החרס, וריחם עולה מהם כאילו הוא קול. לקריאתו נענית מינה ומטה את משפך הפח. מים מגששים אצל האדמה הלחה ומבכעבים מעט וקוצפים מעט ומלחלחים את שפתי החרס. גומע הצמח לפי צימאונו, ומים ומלח עולים בקנים הדקים הירוקים, והופכים פטוטרות והופכים טרפים. קולחים המים תחת ידה של מינה. דברים קשים שמעה אמש. קולחים הדברים האלה בראשה. פושקת מינה את פיה עד כדי לחלוח שפתיים, והדברים מוצאים דרור בקולה. היא אומרת: "אצלי היה דבר מה וכעת הוא איננו." ובבית חשכת לילה עוד לא נסתלקה. צבי הקיץ משינה רעה והוא מלקט את איברי גופו. השמש נדחקת לבוא אל החדר ומשלחת לשונות אור מבין התריסים. צבי מטלטל את כתפיו ומביט לאורך לשונות האור ומביט אצל התריסים. מן העבר עומדת מינה ופסי התריס חורצים את דמותה, וגם פסי האור חורצים. והיא פושקת את פיה ולוחשת מילים אחדות, ומרפסת השמש סופגת את קולה והתריס סופגו. כאשר ישמע לבסוף צבי את דבריה, שוב יצטרכו פרחי הגרניום למים.

לאחר שהקיץ משינה ראשונה בעמק, נלקח אביו של צבי אל השדות ואל הפרדסים, ושם מצא דברים שלא ידע לקרוא להם בשם. לולא היו עיצורי השפה העברית עוקצים בלשונו, היו הדברים מסתלסלים כשיר, ויש להם אלף צורות ואלף גוונים. אילמות שנכפתה עליו הותירה אותו למשמש את שיניו בלשונו ולשהות אצל עצי הפרי מבלי להכיר את שפתם. ראשית ראה מן הים את העיר יפו, ואל חופה ירד בסירה רעועה. אדם שבא ללוותו מן העיר אל העמק, כך פיסת בד סביב ראשו וסביב צווארו, והמראה הזה היה זר מעיקרו. בדרך ארבה הארץ לפסיעותיו של אביו של צבי, שהיו פסיעות מתנונות. מלקות עזות הלקה האיש את סוסו, ובעטיין ננער הסוס והאיץ. כרסו פעמה תחת העקבים. מגפיים משוחים בשומן גס נעל האיש ההוא, ומתוכם הצטמח גופו מעלה כמו התרסה שכנגד. אביו של צבי נותר כפוף על כי כל גלי הים הוסיפו

לבחוש בבשרו. עד שנפרש העמק באופק, כבר דבקה נשימתו בגבולות גרונו, ולא ידעה להשתחרר אף לא לוותר ולסגת.

כאשר הגיעו למקומם, זינק האיש מן הסוס וסייע לאביו של צבי בשתי ידיים עבות עד אימה, כאילו התעדן זה האחרון והיה לעלמה שבאה מעבר לים. נתן האיש את אביו של צבי בידי אחרים ואמר, "הנה באיש הזה חזות הכול", ואחר כך פנה והלך לו. ריח סמיך עמד באוויר, מפני שהצמחייה נשמה והרקיע התנער מחום היום. בהמות נתנו את לוען באבוס וגירגרו במזונן. אביו של צבי נלקח לחדר האוכל, ושולחנות ארוכים וסדוקים השיבו לו בקול ענות חלולה. אילולא היו טופחים בכתפו ומושיבים אותו סמוך לשולחן, היה אביו של צבי ממשיך ותועה בחדר ההוא עד כלות כל הזמנים.

נערה צעירה הגיחה פתע והגישה תה מתוק. טעמו של התה הפיג טעמם של ירקות מרים שנתנו לו, אשר דבר מה שאיננו בשל היה בבשרם. היא היתה לבושה מכנסיים קצרים, וחולצתה תפורה היתה מברד גס. והיא סבכה סביבו כאשר סבכו אותו גלי הים. לפני שפנתה והלכה לה, שאלה אותו, "כעת. איך המרגש." ואביו של צבי ענה לה "טוב מות. טוב מות", והוא נחבט בצלילי המילים. תה מתוק שמזוגה לו הצטנן בספל בשעה שהתיישרה בסמוך לו וסייעה לו לתקן הגיית המילים בעברית. אביו של צבי הינהן וחקקה את תנועת שפתיה, ולבו מבקש לחשב את מספרם של כל גלי הים אשר על פניהם הובא, על כי כל כווד סכומם לא שווה היה בעיניו לישיבה זו שישבה עמו. עת שפגשה בערב המחרת, גמל לה במשפט עברי ובאמירה נאה, וגם תה מתוק מזג לה.

ואחר הערב הזה שוב יפגוש את הנערה הזו ויגיש לה מחרוזת פרחי הדורים. ואל מחסן הכלים העוזב יחמוק עמה להיבנות שם מגופה מגופו. אבל טרם שיספיק לחוש בחשכה את מגעה, תיטול הנערה הצעירה את בשרו ותהפוך באיבריו. ובעקבות הלילה הזה יבואו ימים רבים אחרים, וצמרות הברושים יעטרו את נופם. וציפור במעופה תקשקש בענפים, ועם נסיקתה תיארג ראשיתו של הילד צבי.

כל זמן שבחשרה ייארגו תווי גופו, ימתין הילד צבי וישקוט, אך עם שיושלם פנימה, יזנק מתוך הוריו כאילו הוא אלומת אור. עם שיגדל הילד צבי, ילמד את עצמו להגיד "לקטוף תפוחי זהב. לעדור במעדר. לנקות רפתות. כל הדברים האלה", ולשלב זרועותיו על חזהו. "כן לקטוף. כן לעדור." יסרב הילד צבי לשמוע דברים רכים שילחשו לו, ויחמוק מן הכיתה ויחמוק מבית הילדים ויחמוק מזרועות אמו. וירוץ ויפצע בכרכיו ויטפח בכלוב העופות ויפרח לו.